

STJEPAN LEBEDINA O.P.

HRVATSKI KRUNIČARI U VJEČNOM GRADU

Sveti Oče,

O. Frano Kovačevič, voda kruničarskog hodočašća u Rim prostrt do nogu Vaše Svetosti, ponizno moli za sve hrvatske kruničare Apostolski Blagoslov.

Peramanter in Domino

Pius pp. XII

Die 22 Decembris 1939.

STJEPAN LEBEDINA O. P.

HRVATSKI KRUNIČARI U VJEČNOM GRADU

OPIS HRVATSKOG KRUNIČARSKOG POKLONSTVENOG HODOČAŠĆA SVETOM OCU PIJU XII. OD 12 DO 22 SRPNJA 1939

POD POKROVITELJSTVOM
ZAGREBAČKOGA NADBISKUPA I HRVATSKOG METROPOLITE
DRA ALOJZIJA STEPINCA

ZAGREB, 1940
IZDANJE NAKLADE »ISTINA«

NADBISKUPSKI DUHOVNI STOL U ZAGREBU

Br. 1669

IMPRIMATUR

Zagreb, 26 II 1940

Dr. Fr. Salis
Gen. Vikar

»TIPOGRAFIJA« D. D., ZAGREB

MJESTO PREDGOVORA

Kad hodočasnik stoji na kupoli bazilike sv. Petra i pogled svoj baca na blizu i daleko, dušom se njegovom roje mnoge misli, a srce mu skoro pritište teret svakojakih čuvstava. Jer Rim je u pravom smislu jedinstven. Doista, svaki grad je jedan i jedinstven u svojoj zasebnoj karakteristici i historiji. Ali ova jedinstvenost Rima ima druge svoje izvore i drukčiju svoju dušu. Iz čudesnog dakle vrtloga i preplićanja prolaznog i vječnog, ljudskog i božanskog rodio se je ovaj i ovakav Rim.

Dok hodočasnikovo zadivljeno oko sa Michelangelove kupole motri pod sobom rimske brežuljke i doline, ulice i mostove, zvonike i kupole, građevine i spomenike, oko njegove duše seže mnogo dalje . . . Misao mu ide sa legendom u godinu 753. prije Krista, kad je Romul ili netko drugi udario prve temelje gradu na brežuljku Palatinu. A sa Palatina se je širio grad na daljih šest brežuljaka, da s vremenom u sve većem širenju i jačanju i prema unutra i prema vani zagospoduje mnogim zemljama i mnogim narodima. Kraljevski Rim prelazio je u republikanski, republikanski u carski. I tada je došao vrhunac. Vrhunac, ali i pad. I to zato, jer sva ta izvanjska veličina nije počivala na unutrašnjoj; zato, jer je sva ta bogata sjajnost krila u sebi trulu dušu i okrutno srce.

Ali je međutim dolazila i obnova. Sa istoka su već stizali glasovi o Evanđelju pravde i ljubavi, o novom čovjeku duha i srca, što ga zemlji navijesti Spasitelj. A tada je došao u Rim Petar. Ovdje u prijestolnici poganskog svijeta postavi on stolicu kršćanske istine.

S Petrom dakle započinje nova historija Rima. S Petrom i s papinstvom. Od političke prijestolnice jednog velikog imperija Rim sada postaje doista središtem svijeta. »Urbs Orbis« u punom značenju riječi. Rim sve više u svijetu preuzima ulogu stjegonoše pravde, promicatelja kulture, čuvara civilizacije, a nadasve visokog svjetionika istine svim vremenima i svim narodima. A takav je Rim i danas. Takav će on biti i u cijeloj najdaljoj budućnosti. I zato taj jedini grad zaslužuje naziv »vječan«.

Taj dakle i takav Rim privukao je k sebi i nas hrvatske kruničare. Srce nas je vuklo u prvom mjestu na poklon novom papi Piju XII. A duša nam je također željela, da se nadiše drevnih kršćanskih rimskih tradicija, a oko da se nagleda svega ostaloga sjaja i veličanstva, kojim tako obiluju Rim i Italija.

Ove putničke uspomene nemaju nikako pretenziju, da dadu potpun opis viđenog i doživljenog. One su imale da ostanu na objavljivanju u kruničarskom glasniku. No želja hodočasnika, da te putničke bilješke imaju trajno uza sebe ko najdraže sjećanje na proživljene divne dane, daje ih evo na svijet ukusno opremljene i obogaćene novim ilustracijama. Zasebno pak objavljivanje nadasve je potaknuto sjećanjem na audijenciju kod Svetog Oca, napose kad se je on udostojao da i naknadnim blagoslovom hrvatskim kruničarima te svojom fotografijom s vlastoručnim potpisom, što sve izlazi otisnuto na početku ove knjižice, učini tu audijenciju iz naših duša zaista neizbrisivom.

Ako usto konačno ovaj hodočasnički opis potakne još koga, da pohodi Rim, taj čudesni i zagonetni, stari, a uvijek mladi grad, cilj njegovog objavljivanja više je nego postignut.

PRED POLAZAK

U Rim! U Vječni Grad! U Italiju! To su radosne misli i čuvstva, koja me obuzeše pri odluci da putujem u Rim sa kruničarskim poklonstvenim hodočašćem Svetom Ocu Piju XII. A sigurno jednako tako slatka čuvstva prostrujaše i dušama ostalih hodočasnika, koji odlučiše, da se pridruže ovom poklonstvenom hodočašću. A kako da nam i ne zaigraju radosno srca pri pomisli kamo putujemo? Ta Italija sama je ona zemlja, o kojoj je veliki pjesnik Goethe rekao, da je to druga domovnina svakog kulturnog čovjeka. Jedna naime domovina, da mu je zemlja u kojoj se rodio, a druga Italija. Taj veliki pjesnik izrekao je tu misao pod dojmom svega onoga, što je ta slavna zemlja već od najdaljih vremena značila za kulturu cijelog čovječanstva. Sve to s pravom joj je dalo naslov majke i učiteljice današnje naše uljudbe.

Mi dakle putujemo u Italiju. I to naročito u srce Italije, u Vječni Rim! Idemo tamo doista, da se divimo svim kulturnim spomenicima, ali idemo napose da se oduševimo na još uvijek živim i rječitim tragovima prvog kršćanstva, kao što također, da se zanosimo svim onim što je pod okriljem Katoličke Crkve izvedeno kroz tolike vjekove. Pod okriljem one Crkve, u kojoj Krist vječno živi i čiji vidljivi zamjenik upravo tu u Vječnom Gradu stoluje. I k njemu ćemo dakle ići na poklon! Dat ćemo oduška našim srcima, izrazit ćemo mu našu katoličku, kruničarsku i hrvatsku odanost i vjernost. Jer on je i nama ono, što je bio sv. Katarini Sijenskoj, današnjoj supokroviteljici Rima i Italije: »slatki Krst na zemlji!«

Takvi su dakle od prilike osjećaji podilazili sve nas, koji smo se spremali na ovaj sveti put. U tim osjećajima bila je skladna sinteza ljudskog i božanskog elementa, zemaljskih i vječnih motiva, umjetnosti i religije. No duhovni elemenat je dominirao. On je davao svemu ton. On je bio onaj plemeniti poriv, od kojega je i došla ideja ovog hodočašća. Zato će on i stvoriti od svih nas hodočasnika, u danima našeg zajedničkog boravka, jednu jedinu veliku obitelj, koja će disati jednim duhom i kucati jednim, kršćanskim srcem.

12. VII.

NA ODLASKU IZ ZAGREBA

Na zagrebačkom glavnom kolodvoru bilo je oko podne dne 12. srpnja naročito živo. A kako da i ne bude! Ta blizu stotina učesnika hrvatskog kruničarskog hodočašća zauzimalo je u vagonima svoja mjesta, i vršila su se međusobno prva upoznavanja. Tu su bile zastupane sve hrvatske pokrajine: i Hrvatska sa Slavonijom, i Bosna sa Hercegovinom, i Dalmacija i Vojvodina. Među hodočasnicima su kao članovi vodstva bili četiri oca dominikanca, na čelu s o. Franom Kovačevićem. Bilo je više svjetovnih svećenika, lijep broj učitelja i učiteljica, mnogi privatni i javni namještenici, te konačno nekoliko seljaka i seljakinja, pa su tako bili zastupani staleži od inteligencije do našeg dobrog puka.

I vrijeme odlaska približavalo se je sve više... Bog i Majka Božja, Kraljica presv. Krunice dali su, da je sve bilo na vrijeme gotovo, te uzmognemo u određeni dan i sat nesmetano otputovati. Jer zapreka je bilo skoro sve do zadnjega časa. Svaka dobra stvar ima svojih poteškoća, pa je tako imalo i ovo naše hodočašće. Ali eto, hvala dobrom Bogu, sve su poteškoće bile napokon svladane i mi smo sada bili pred odlaskom.

A i na peronu je bilo živo. Tu su bili naši prijatelji i znanci, naši rođaci i sumišljenici, koji su došli, da nas na polasku pozdrave i da nam zažele sretan put. Bilo je tu napose nekoliko otaca dominikanaca, koji nijesu mogli s nama putovati, ali su zato došli na kolodvor, da nas isprate i zažele nam na putu Božju pomoć. I doista na cijelom putovanju, koje je uostalom fizički bilo dosta naporno, napose radi sparne ljetne sezone, nije bilo ni jednog neugodnog incidenta. Dapače i par njih koji su pri polasku bili malo fizički neraspoloženi, tokom boravka u Italiji postigoše opet staro svoje raspoloženje.

Napokon je stigao čas odlaska... Posljednji još pozdravi, posljednja još domahivanja rukama i maramicma onima, koji su ostajali, jer vlak je već polako odlazio... Zbogom rođaci, zbogom prijatelji, zbogom Zagrebe, zbogom Hrvatska! Ali samo za kratko, da nam budete još draži kad se do malo dana, opet k vama vratimo . . .

Za čas nas je vlak uveo u Sloveniju. U Zidanom Mostu čekanje na brzi vlak iz Beča. A upravo u tome vlaku bila je jedna skupina slovenskih bogoslova i svećenika na putu za Rim. Ali dok mi putujemo ravno u Rim i tek ćemo se na povratku zadržati u Veneciji, Bologni i Firenci, oni će najprije tamo, a tek onda u Rim.

KROZ ITALIJU . . .

U prvi suton prelazili smo državnu granicu i ulazili u Italiju. Prva stanica u Italiji bila je Postojna. Eto nas dakle već u Italiji! Tu smo, da se divimo prirodnim i umjetničkim ljepotama te Bogom odabrane zemlje. Jer može se s drugih gledišta imati bilo kakovo mišljenje o Italiji i Talijanima, ali s toga stanovišta ona ima ono, što nema ni jedna druga zemlja na svijetu. Napose nama Evropljanima ona je

Ruševine rimskog vodovoda

velika učiteljica i sjajna luč, koja je nadasve svoje bajno kršćansko svijetlo bacala i na zapad, i na sjever, i na istok Evrope. A to svijetlo tako je uspješno svijetlilo i nama Hrvatima! Na njegovom plodnom žaru i mi smo se Hrvati vjekovima grijali . . .

U Postojni našu lokomotivu na ugljen zamijenila je električna. Krasno je tako putovati! Nema dima, nema dušenja, nema nečistoće! U Italiji su skoro sve glavne linije elektrificirane. Na našem putu jedino još odlomak od Trsta do Bologne nije elektrificiran, ali naskoro će i to biti.

Hodočasnici su nestrpljivo stajali na vagonskim prozorima, i svaki je gledao da prvi ugleda more. A kad ga ugledaše, nasta veselje i radosno klicanje. Nije se ni čuditi. Mnogi tek tada prvi put u životu ugledaše more!

Tu se je vlak zadržavao jedan sat. Većina hodočasnika iziđe, da malo iz bližega pogledaju grad i njegov večernji život i žamor. No ipak se osjeća, da je to grad koji polako umire, ili bar svakako u prometu ne ide naprijed.A kako da i ne bude tako? Ta to je negda bila izlazna luka jednog velikog carstva, a danas skoro i nema zaleđa.

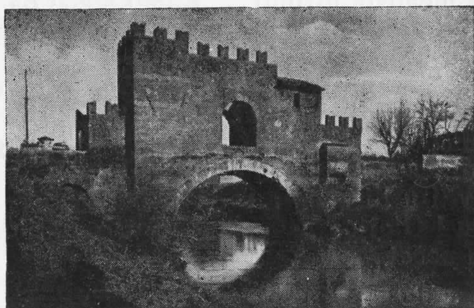
Iza odlaska iz Trsta namještamo se nekako u kupejima na spavanje, kako ko već može.

U noći spavam isprekidano. Zapravo više bdijem nego spavam. Čujem postepeno izvikivanje stanica . . . Mestre! . . . Padova! Ferara! Bologna! . . . A iza Bologne vlak juri oko pola sata silnom brzinom i velikom bukom kroz novi golemi tunel. Sanjarim i mislim . . . Nad nama je eto sada gromada gorja Apenina od par hiljada metara visine, a mi evo u njegovoj utrobi! . . . Kamo sreće da moderni čovjek, kako znade svladavati prirodu, umije jednako uspješno svladati sebe! . . . O koliko bi onda drukčije, ljepše bilo!

U ranu zoru bili smo u Firenzi. Kraće zadržavanje na stanici. A to nam je ujedno posljednja važnija postaja prije Rima. Osjeća se već po veličini, ljepoti i uređaju stanice, da smo u gradu, koji je po povjesnoj i umjetničkoj važnosti odmah do Rima. Mi ćemo se na povratku zaustaviti u Firenci, a sada iz udaljenosti motrimo Bruneleschijevu kupolu i Giottov campanile. Suvereno dominiraju gradom i kao da mu daju pečat . . .

PREMA RIMU ...

Iza dolaska u Firenze već se dani na veliko. Svježe je ljetno jutro. Sjedim uz vagonski prozor i motrim kraj . . . Zemlja zaista u mnogočem drukčija nego moja Hrvatska. Prolazimo uz uzorno uređivane vinograde, voćnjake, vrtove. Dapače često u nekoj naročitoj kulturi sve je to ujedinjeno. A nad svim tim kao da osjetljivo titra dah prošlosti. Klasični svijet je tuda prolazio da zida i ruši, da se bije i

Stari most u blizini Rima

osvaja. A onda su došli barbari za seobe naroda, koji su samo rušili. Međutim kršćanski srednji vijek i zanos renesanse stvorili su nove cvjetne epohe, od kojih je do danas toliko toga ostalo. Po dolinama i brežuljcima gledam tvrđave i vile, sela i gradiće, a u njihovom srcu posvuda se gordo ističu crkve i zvonici u svim stilovima i oblicima . . .

Međutim, Rim nije daleko! Plodnost tla, što se više približujemo Rimu, sve više opada. Ta u poznatoj smo Kampaniji, koju tek moderna melioracija privodi plodnosti. Ali zato idemo ususret onoj drugoj plodnosti i veličini, koja i jest cilj našeg putovanja.

Već osjećamo blizinu velikog grada. Sretamo se sa starim zidinama, vodovodima, ruševinama . . . Prolazimo mimo novu golemu stanicu u gradnji za svjetsku izložbu 1942. Već smo među zgradama, ulicama, i naš vlak polako kreće prema glavnom kolodvoru Termini. Još malo i vlak staje.

U RIMU — SUSRETI — POZDRAVI — ODMOR

Zdravo Rime! Zdravo Vječni Grade! Zdravo grade kraljeva i konzula, cezara i imperatora! Zdravo grade prošlosti, zdravo grade sadašnjosti! Ali nadasve zdravo Rime, grade Kristova namjesnika i Petrova nasljednika! Zdravo Petrov, zdravo Kristov Rime!

Tek što u 8.50 iskrcasmo iz vagona, u susret nam iziđoše naši rimski znanci,među njima napose rektor našeg zavoda sv. Jeronima dr Juraj Mađerec, te vrhovni ekonom dominikanske univerze »Angelicum« i član uprave zavoda sv. Jeronima, dominikanac o. Josip Kaminčić, a konačno sarajevski profesor dr Ante Livajušić, koji će nam kao vještak za cijelo vrijeme boravka u Rimu i Italiji biti spretan i ljubežljiv vodič i »cicerone«.

Kako smo bili razvrstani u dvije skupine, naime u jednu koja je imala da posjeti samo Rim, i u drugu koja je osim toga imala obići također još Napulj, Firenzu, Bolognu i Veneciju, bilo je prema tome udešeno i smještanje u hotele. Prva naime skupina u hotel »California«, a druga u pension »Frey«. Međutim smo se kasnije, radi lakšeg postupka, svi preselili u hotel »Anglo-Americano«.

Dovezavši se autobusima u naše hotele tu se uredismo i odmorismo. Budući prije podne nije bilo nikakvog zajedničkog razgledanja, vrijeme do objeda provedoše hodočasnici prema slobodnoj volji. Nekoji otiđoše k sv. Misi, koju su služili hodočasnici dominikanci u bližoj crkvi kapucina do Piazza Barberini. Ta će crkva ujedno biti za vrijeme našeg rimskog boravka nekakova naša »domaća kapela«, ako već nije bio utvrđen koji naročiti nabožni program za neku drugu crkvu. U toj smo crkvi sa naročitim zanimanjem promotrili čuvenu kriptu, kojoj su zidovi obloženi mrtvačkim kostima i lubanjama, čak od toga svjećnjaci i lusteri sastavljeni. Dok su jedni hodočasnici bili tamo, drugi se malo prošetaše bližim ulicama, da tako dobiju prvi pojam rimskog gradskog života.

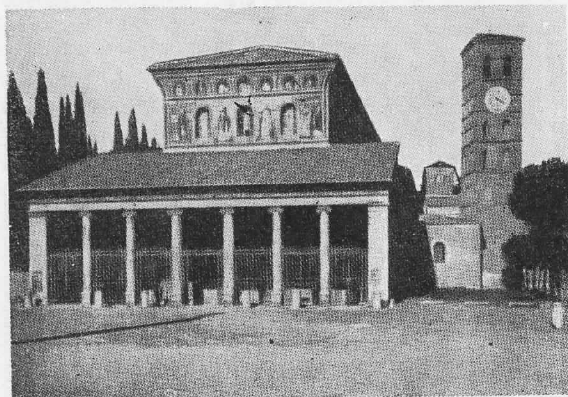

Rimska panorama sa kupole Svetog Petra

PRVI POSJETI CRKAVA I ZNAMENITOSTI.

U 3.30 poslije podne bilo je ugovoreno prvo zajedničko posjećivanje rimskih znamenitosti, i u to vrijeme već su bila pred našim hotelima dva velika udobna autobusa. A bio je već tu također naš neumorni i požrtvovni tumač.

Put nas je danas najprije vodio izvan grada, u malu crkvu sv. Pavla nazvanu Tre Fontane. Nazvanu po tome, što su tu proključala

Sveti Lovro izvan zidina

tri izvora, na onim mjestima, gdje je prema predaji triput poskočila odsječena glava sv. Pavla apostola. Pili smo pobožno vodu iz jednog od tih izvora. Simpatična je uostalom to crkva sa samostanom trapista. Kraj tako zgodan za molitvu i za razmatranje davnih kršćanskih i apostolskih zgoda...

Zatim smo pohodili crkvu sv. Lovre izvan zidina (S. Lorenzo fuori le mura). Stara je ovo crkva. Gradio ju je papa Pelagije II. u V. vijeku. Kasnije su je naročito preudešavali i poljepšavali Honorije

III. i Siksto III. U njoj se časte ostaci sv. Lovre, sv. Stjepana i sv. Justina. I vanjština i unutrašnjost crkve djeluju smireno i intimno. A i okolina, u kojoj se ta crkva nalazi, nekako je romantična i mistična.

Hodočasnici u dvorištu crkve sv. Pavla

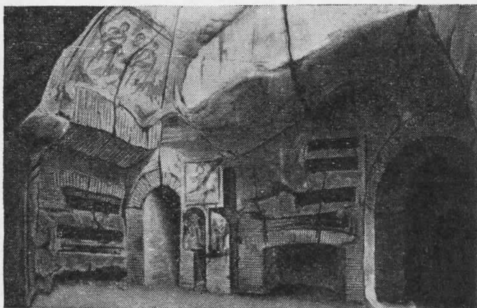
Dovezosmo se tada do jedne od četiriju glavnih rimskih bazilika, do »Sv. Pavla izvan zidina«. Sjajno, veličanstveno, elegantno! To su čuvstva, koja nas obuzeše, kad stupismo unutra. Ovo je relativno nova bazilika. Stara je naime često stradala, a konačno od požara,

Unutrašnjost crkve sv. Pavla

pak je ovu Pio IX. uz pomoć cijelog kršćanskog svijeta, dapače nekojih nekršćanskih vladara, skoro iz temelja obnovio.

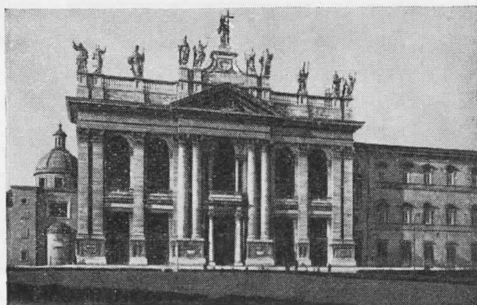
Idemo prema katakombama. Katakombe su prve rimske kršćanske crkve. Crkve, a ujedno groblja prvih kršćana. Na ulazu dobivamo svijećice, jer unutra je potpuna tama. Čovjeka dok ulazi hvata nekakva jeza, ali mu se ujedno diže kršćanski ponos radi junaštva i žrtava prvih kršćana. Dok prolazimo, sa strane su nam

Katakombe sv. Kalista

udubine, gdje su ležala tjelesa mučenika. Tu su bili pokopani i nekoji sveti pape (Anter, Fabijan, Kornelije, Dionizije, Stjepan, Siksto). Sve sveta i kršćaninu tako draga mjesta...

Svraćamo se u crkvicu »Quo vadis?« Hodočasnici su čitali poznati istoimeni Sienkievićev roman, pak su sretni da su posjetili i to mjesto.

Sveti Ivan Lateranski

U crkvi sv. Klementa novi dojmovi. Njezina je kripta jedna od najprvih rimskih crkava. Dapače ispod kripte ima druga kripta, negdašnji hram istočnjačkog božanstva Mitre. Još se danas raspoznaju mjesta za orgije poganskih ritusa toga božanstva. Po zidovima kršćanske kripte naslikani su prizori iz života sv. Klementa, sv. Aleksija, i što još nas najviše interesuje, sv. Ćirila, slavenskog apostola. Tu je bio i njegov grob, ali, na kojem je to mjestu točno bilo, učenjaci se razilaze. Gornja crkva također nosi sva obilježja stare crkve, ali je bila kasnije višeput obnavljana. Ova je crkva u vezi sa samostanom irskih dominikanaca, i tako je to bila prva dominikanska crkva, koju smo u Rimu posjetili.

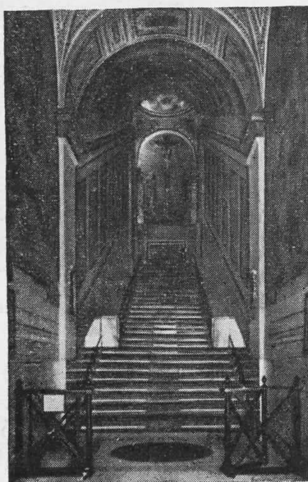
Unutrašnjost Svetog Ivana Lateranskog

Dolazimo sada u drugu rimsku veliku baziliku, u crkvu koja nosi naslov »majka i glava svih crkava«. Ta crkva vuče svoj postanak od cara Konstantina. On je naime za papu Silvestra, poslije nego je dao slobodu Crkvi, dao sagraditi uz lateransku palaču jednu crkvu, i to je u osnovi ova današnja crkva, koja je dakako kroz vjekove bila dograđivana i ukrašavana. A značenje ove crkve je bez sumnje veliko. Čak veće nego samog Svetog Petra. Jer papi, kao rimskom biskupu i Petrovu nasljedniku, nije Sv. Petar njegova katedralna crkva, već Sveti Ivan Lateranski. Dapače sve do avignonskog sužanjstva pape su ovdje stalno boravili. I sadašnji papa Pio XII., prvi poslije Pija IX. službeno je uzeo u posjed ovu baziliku na

Spasovo ove godine te tu imao svečani pontifikal. Unutrašnjost crkve puna je ljepote i znamenitosti. Napose se ističu veliki mramorni kipovi sviju apostola po osnovi kipara Berninija te mnogi mozaici, napose golemi nad glavnim oltarom. U ovoj crkvi je također grob i veličanstveni spomenik pape Lava XIII., velikog prijatelja Slavena, a napose Hrvata.

Do ove bazilike nalazi se »Scala Sancta« — Svete Stube. Te su naime stube bile negda u Jeruzalemu, u palači Pilatovoj i po njima se ide danas samo na koljenima, a silazi se drugim pokrajnim stubama. Tu su ganutljivu pobožnost obavili i naši hodočasnici.

I time je bilo završeno naše današnje razgledavanje. Sišavši s autobusa otiđosmo ravno na večeru, a zatim na počinak. To je bila prva naša rimska noć. Umorni od putovanja odmah zaspasmo, a sutra su nas čekali novi dojmovi, dapače sutradan smo imali da doživimo vrhunac naših vjerskih i umjetničkih dojmova.

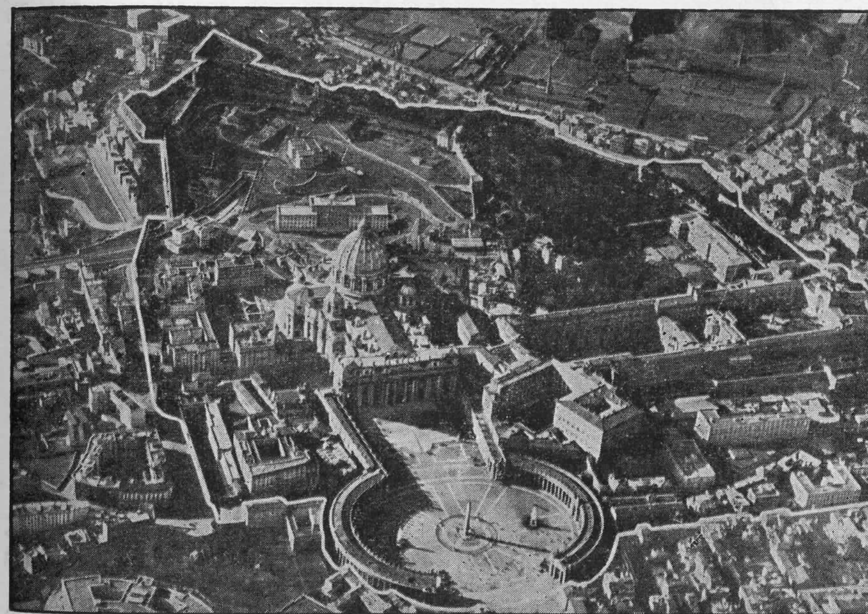

Svete Stube

14. VII.

U VATIKANSKOM GRADU — CRKVA SV. PETRA

Tek što se odmoreni i ispavani probudismo, nastojasmo odmah obaviti naše pobožnosti. Svećenici su služili sv. Mise u kapucinskoj

Pogled na Vatikanski grad

crkvi, a mnogi su se hodočasnici pričestili. Doručkovavši, već smo bili spremni na odlazak. Jutros nas je naime čekao veoma interesantan program: posjet bazilike sv. Petra.

U određeni sat, u 8.30, svi su već hodočasnici prema dogovoru bili kod obeliska na trgu sv. Petra.

Dolaskom na trg sv. Petra, bili smo već ujedno u posebnoj državi, u Vatikanskom Gradu. Po Vatikanskom naime paktu, koji je pred deset godina sklopljen između Svete Stolice i kraljevine Italije, već trg sv. Petra pripada Vatikanskom Gradu, ali ipak, prema sporazumu, na tom trgu vrši policijsku službu talijanska policija, dok u samoj bazilici sv. Petra i ostalom Vatikanskom Gradu svu policijsku službu vrše samo vatikanske vlasti.

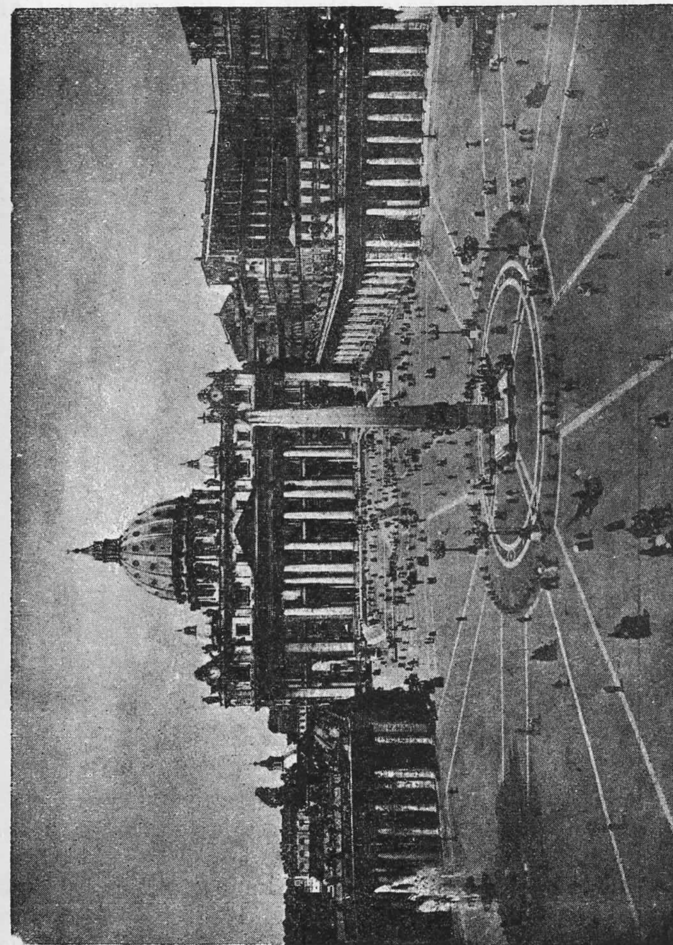
U Vatikanskom smo dakle gradu! U Papinoj Državi! Prostorom i brojem stanovnika to je najmanja država, ali ugledom i duhovnim značenjem najveća. U njoj je kralj i suveren papa. I kao što je papa kao namjesnik Kristov nosilac svake prave kulture i civilizacije, tako je jednako negovo suverensko svjetovno upravljanje davalo uvijek prednost duhovnom nad materijalnim, vječnome nad prolaznim.

Sakupljanje hodočasnika kod vatikanskog obeliska

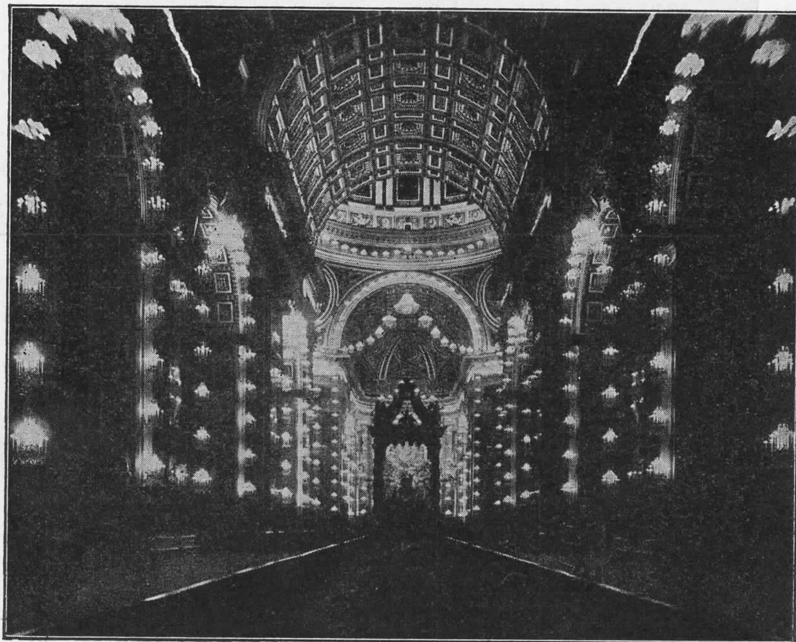
Kod obeliska na trgu sv. Petra već smo se dakle svi sakupili. Dr Livajušić drži čitavo malo predavanje o ovoj najvećoj crkvi na svijetu.

Motrimo naokolo krasnu kolonadu, djelo Bernijevo. U četiri reda ima tu do 284 stupova i do 80 pilastara, a na njima 162 velika kipa raznih svetaca. A pred nama se svečano ističe pročelje bazilike! Kupola Michelangelova gigantski se straga uzdiže prema nebeskom svodu. Ona je vrhunac Michelangelova umjetničkoga stvaranja. Posljednji i najveličanstveniji uspon ovog silnog genija!

Crkva sv. Petra s trgom i s vatikanskom palačom

Napokon se uputismo prema ulazu u baziliku. Kad dođosmo unutra, svi hodočasnici samo stoje i šute... Veličina, bogatstvo i veličanstvenost ove crkve čovjeka čisto zapanjuje. Osupnut tolikim veličanstvom poznati pisac R. Kleinpaul davno je napisao ove riječi: »Kölnska crkva, londonska katedrala, i Sofijina crkva u Carigradu gube se u crkvi sv. Petra kao što svjetska kraljevstva u nebeskom

Unutrašnjost Svetoga Petra u svečanoj rasvjeti

carstvu, kao što vremena i prostori u vječnosti i neizmjernosti. Hram jeruzalemski bio je malen kao i odabrani narod; u crkvi pak sv. Petra ima mjesta za cijeli ljudski rod«.

Da idem s reda i da opisujem crkvu i sve što smo tu vidjeli? . . . Ali, kad bih samo i najglavnije spomenuo? Radije ću zato spomenuti samo to, da smo sišli u kriptu i pomolili se na grobu Prvaka Apostolskog, onoga komu je rekao Isus: »Ti si Petar i na toj stijeni sagradit ću crkvu svoju«. Tu smo gromko ispovjedili našu živu vjeru, zapjevavši iz duše »Do nebesa«. Tu su također grobovi trojice po-

Hodočasnici na krovu bazilike sv. Petra

sljednjih papa. Na grobu Pija X., oko čije se kanonizacije živo radi, stalno gore svijeće i grob mu vjernici kite cvijećem iz zahvalnosti za primljene milosti po njegovom zagovoru.

Penjemo se sada na kupolu, neki pješke, a neki električnim dizalom. Dolazimo na unutarnji balkon kupole i bacamo pogled dolje u crkvu kao u nekakav bezdan. Dolje odrasli ljudi izgledaju kao djeca. Tu zapjevasmo »Zdravo Djevo«.

Uzlazimo sve više... Neki čak do u samu kuglu ispod križa. A gore na vrhu sa zadnjeg vanjskog balkona pruža se divan pogled. Sav gordi i silni Rim je pod nama. Ali pogled nam seže još dalje... U Kampaniju, prema rimskom gorju, prema moru...

Na kupoli smo se još za uspomenu slikali, a onda navalismo na devocionalije... Koliko bi bili svi toga nakupovali, da im nije »ministar financija« sputavao želje!... No sa svim tim želje su ipak bar donekle bile zadovoljene. Tu se također razglednicama sjetismo rođaka i prijatelja, da tako prime naša sjećanja sa markama i sa žigom Vatikanskog Grada.

Već je bilo skoro podne, kad smo, puni dojmova, izlazili iz bazilike. Preko tri sata smo bili u njoj i na njoj, a uspjeli smo samo površno da sve promotrimo. Za potpuniji pregled ovog građevinskog i umjetničkog čuda svijeta trebalo bi mnogo dana, trebalo bi se opet i opet vraćati, da čovjeku ostane u duši i u pameti bar donekle urezano golemo to blago vjerskog i umjetničkog zanosa... Ali i s ovim kratkim i nama sada jedino mogućim posjetom mi smo ipak zadovoljni. Vizija crkve sv. Petra do kraja našeg života ostat će nam svima živa u duši i u sjećanju. Doista, ne u svim svojim detaljima, ali po onom nečem, što postoji samo na jednom mjestu na svijetu, i što se može samo tu da doživi. Zato smo u našoj kršćanskoj i katoličkoj duši zahvalni svima onima, koji su to djelo izveli na slavu Božju i na ponos jedne, svete, katoličke, apostolske, Kristove crkve. 176 godina se je htjelo, dok se podigao ovaj najuzvišeniji spomenik Bogu na zemlji. Izmjenili su se na tom poslu najveći majstori svijeta: od Rosselija i Bramantea, do Rafaela, Michelangela i Maderne. Svu svoju zaštitu i svu svoju pomoć, i materijalnu i moralnu dali su pape: od Nikole V. i Julija II. do Leona X. Pavla III. Siksta V. i Urbana VIII. Ali sav taj napor i zanos, sav taj rad i sve žrtve bile su bez sumnje najbolje uložene. Dok bude svijeta, stajat će Sveti Petar ne samo kao dokaz kršćanskog i katoličkog uvjerenja, nego također kao opće, svečovječansko neprocjenjivo veličje i blago.

Obećali smo bili mons. dru Mađercu, rektoru našeg zavoda sv. Jeronima, da ćemo poslije posjeta sv. Petra doći da pogledamo naš hrvatski zavod u Rimu. Taj komadić Hrvatske u Vječnom Gradu. U žaru srpanjskog sunca idemo kroz široku licu »Pomirenja« (nova ulica probijena rušenjem mnogih zgrada i nazvana tako za uspomenu rješenja Rimskog pitanja), a zatim smo prolazili uz obalu mutnog Tibera pod sjenovitim drvoredima. I eto nas napokon do crkve sv. Jeronima! Rektor nas je već tamo čekao i u crkvi svečano pozdravio. Rastumačio nam je povijest postanak te naše crkve i našeg

Hrvatska crkva sv. Jeronima s novim zavodom

tamošnjeg zavoda. A povijest je bila prilično burna, peripetija je bilo svakojakih. I imamo zahvaliti jedino ljubavi rimskih papa prema hrvatskom narodu, da su nam ta crkva i taj zavod ostali kao dragocjena naša hrvatska baština tu u središtu kršćanstva. Mi Hrvati imamo nešto što ni drugi mnogo veći narodi nemaju. S punim pravom možemo na to biti ponosni.

Dr Mađerec poveo nas je također iza crkve na gradilište novog zavoda, dotično još bolje na rušilište staroga. Novi se zavod već uzdiže mnogo veličanstveniji i ljepši nego je bio stari, a na mjestu

staroga ići će nova ulica. Tu će biti i novi trg s otkrivenim mauzolejem cara Augusta. Sva ta okolica postaje sada jednom od centralnih i atraktivnijih točaka Rima. A time ujedno dobijaju mnogo na vrijednosti i značenju i naša stara crkva i naš novi zavod.

Već je bio jedan sat iza podne, kad su nas autobusi dovezli do hotela. S apetitom smo posjedali k stolovima. Jer doista, sve to razgledavanje, koliko je poučno i zabavno, toliko je i naporno. A nas je isto poslije podne čekalo novo razgledavanje, dakle i pet novi napor. No sve nam je to ipak bilo slatko, jer većini je to bio prvi put u Rimu. A mnogima će vjerojatno biti i posljednji...

SV. PETAR U OKOVIMA — CAMPO VERANO — SV. KRIŽ U JERUZALEMU — SV. CECILIJA — SV. MARIJA VELIKA — FORTANA TREVI

Odmoreni donekle, nastavismo poslije podne razgledanje rimskih znamenitosti, napose crkava, da tako za vrijeme našeg rimskog boravka što više njih uzmognemo razgledati.

Unutrašnjost crkve Svetog Petra u okovima

Program nas je vodo najprije u crkvu sv. Petra u okovima. Jutrom smo se nadivili njegovoj nedostižnoj vatikanskoj bazilici, a poslije podne eto nas opet u crkvi posvećenoj Prvaku Apostolskom. Ona nosi naziv »u okovima« zato, što se tu čuvaju okovi, kojima je bio sv. Petar u Jeruzalemu vezan i bačen u tamnicu. Ti se okovi nalaze na glavnom oltaru, a Bog se je njima već često poslužio, da pokaže svoje milosrđe i svemogućstvo.

Ali nas je u ovu crkvu dovela još jedna znamenitost. Tu je znameniti Michelangelov »Mojsije«. »Pieta« i »Mojsije« to su dva kipa,

koji nesumnjivo predstavljaju vrhunac Michelangelova kiparskog stvaranja. Kaže se da je sam Michelangelo toliko bio oduševljen ovim svojim djelom, da je, kad ga je završio, uzeo čekić i udario mu po koljenu rekavši: »Progovori!« Možda je to samo pričanje, ali ipak i ono mnogo govori.

Odvezosmo se zatim na centralno rimsko groblje, Campo Verano. Pravi grad smrti, mrtvi Rim, kojemu će prije ili kasnije doći sav bučni, veseli i zadovoljni živi Rim. Tu su pokopani i nekoji Hrvati, umrli u Vječnom Gradu, a među posljednjima je dominikanac o. Ambroz Bačić, profesor na dominikanskoj univerzi »Angelicum«. Pomolismo se na grobu tog Hrvata, koji je svojim radom u Rimu služio na čast našem narodu.

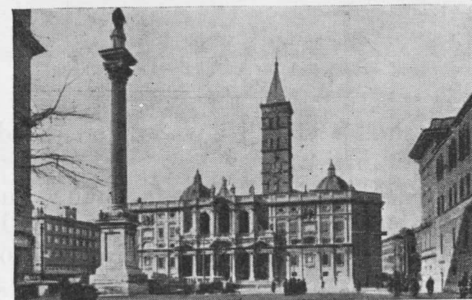
Kripta crkve sv. Cecilije

Posjetismo nadalje baziliku sv. Križa u Jerusalemu. Na tom je mjestu carica sv. Jelena bila sagradila jednu kapelicu, u koju je pohranila komad Isusova Križa. Zato se i zove bazilika »Heleniana«. U njoj se također čuva jedan čavao, kojim je Isus bio na križu pribijen, jedan trn sa krune i komad natpisa nad Isusovim Križem.

Međutim eto nas u crkvi sv. Cecilije. Svetice, koja je danas zaštitnica glazbe, a kojoj je cio život bio pjesma Kristu. Stara je ovo crkva. Početak joj ide u prve vjekove kršćanstva. Svetičino tijelo amo je dao prenijeti iz katakomba sv. Kaliksta god. 822. papa Paskval I. Ona danas leži u kapeli pod crkvom. Tu je kapelu dao raskošno urediti kardinal Rampolla, veliki prijatelj Hrvata. A tu se ujedno nalazi krasan kip Svetice od kipara Maderne. Prikazuje sveticu u onom stanju kako je bilo njezino tijelo nađeno u katakombama.

Od četiri velike bazilike još nijesmo bili posjetili baziliku sv. Marije Velike. Ona također nosi naziv crkva Gospe od Snijega, i to po čudesnoj zgodi njenog postanka. Rimskom naime plemiću Ivanu ukaza se u snu Majka Božja i očitova mu želju, da njoj na čast podigne veličanstvenu crkvu ondje, gdje će jutrom naći dio zemljišta pokriven snijegom. A bilo je to u srcu ljeta, dne 5. kolovoza god. 352. Patricij Ivan ispuni Gospinu želju, i danas se eto tu diže najveća crkva posvećena Majci Božjoj na cijelom svijetu. Doista, kroz vjekove bila je dograđivana i proširivana, ali je sa svim tim kao malo koja crkva sačuvala tako mnogo prvotnih oznaka. Osobito su na njoj radili pape Grgur XI., Siksto V. i Pavao V. Uza svoju veličinu i veličanstvenost ta bazilika ima u sebi nešto tako nježno i intimno. To se uostalom i dolikuje. Ta Gospina je to crkva! Najveća sveta dragocjenost te crkve jesu ostaci jaslica, u koje je Majka Božja Isusa položila u betlehemskoj špilji. Zato se i slavi zanosno i svečano božićna sveta noć u ovoj crkvi kao ni u kojoj drugoj.

Kad smo završili razgledanje ove bazilike, bio je već suton. Dovezli smo se do »Fontane Trevi«. To je najveličanstvenija rimska javna česma. Kiparske figure kao da se natječu u živahnosti i bujnosti sa samom vodom što žubori i buči slijevajući se u malo jezerce. Kola glas, da će opet kadli tadli vratiti se u Rim onaj, koji pred svoj odlazak baci u tu vodu sitan novac... Nekoji su i od naših hodočasnika bacali po koji centezim, ali ne zato što bi bili praznovjerni, već zato što su zavoljeli bili ovaj grad, koji ima nešto u sebi, što nema ni jedan drugi grad na svijetu. A sigurno su željeli, nek im Bog udijeli opet se amo jednom vratiti, obnoviti stara sjećanja i nove dojmove doživjeti...

Bazilika Svete Marije Velike

15. VII.

VATIKANSKI MUZEJI

Osvanuo je danas i opet pravi ljetni rimski dan, sparan kao i drugi dani, što ih dosad provedosmo u Rimu. Dok smo prošla dva dana uložili ponajvećma u razgledanje svetih mjesta i uspomena, u prvom redu znamenitih bazilika i crkava, za jutros je bio određen čisto umjetnički program, posjet naime vatikanskih muzeja, galerija, pinakoteka i uopće cijelog tog blaga kiparskog i slikarskog, koje se je tu nagomilalo kao nigdje na svijetu. Vatikan je po tom blagu izrazito

Pred ulaskom u Vatikanske muzeje

umjetnički grad. Uz službu vjeri i znanosti on je oduvijek bio najvjerniji službenik umjetnosti.

U vatikanske muzeje ne ulazi se sada onuda, kuda se je ulazilo negda. Negda se je naime išlo iza abside bazilike sv. Petra kroz ulicu »Delle Fondamenta«. A sada se ide protivnim smjerom, desno uz zidine Vatikanskog Grada, a onda se, iza trga »Del Risorgimento«, dolazi do slikovitog ulaza u muzeje u samim vatikanskim zidinama. Taj svečani ulaz sa još svečanijim dvostrukim stepeništem uredio je pokojni

papa Pio XI. Svaki eto papa učini ponešto, čime će njegovo sjedište, a ujedno sjedište cijelog kršćanstva dobiti na veličini i sjaju.

Za pet lira dobili smo ulaznicu, koja će nam vrijediti i za posjet Lateranskog Muzeja. I sad eto prolazismo tim pravim carstvom umjetnosti . . .

Najprije stižemo u biblioteku. Glasovita je to Vatikanska biblioteka. Ne toliko po broju knjiga, već po njihovoj važnosti i rijetkosti. Dapače tu se knjige skoro i ne vide. Sahranjene su u bogato izrađenim ormarima uz zidove i uz stupove. A svodni lukovi su izrađeni od samih skupocjenih rezbarija, slika i afreska.

Glasovita Vatikanska biblioteka

Nastavljamo dalje našu šetnju kroz sve te vatikanske dvorane, galerije, sobe, lože . . . Velim šetnju, jer doista malo gdje imamo vremena da se dulje zaustavimo. Htjelo bi se par sedmica, da čovjek uzmogne sve to malo potpunije promotriti i naužiti se tolikog blaga i ljepote, a mi samo do podne možemo biti u Vatikanu, pak nam se zaista treba prilično žuriti, kako ne bismo baš ono glavno mimoišli. Da spomenem samo jedan detalj. Jedan dio Vatikanskih muzeja, tako zvani muzej »Chiaramonti« dug je u hodniku 300 metara, i u tom

Sikstinska Kapela

hodniku i u dvoranama pored njega ima do 800 znamenitih i divnih kiparskih djela iz poganskog i kršćanskog svijeta. A tek slikarstvo! Ne ću dakle ni pokušati da navodim ni glavna djela kojima su tu raskošno, skoro bih rekao rasipno ovjekovječili svoja umjetnička imena jedan Giotto, Beato Angelico, Gozzoli, Lippi, Perugino, Botticelli, Ghirlandaio, Pinturicchio, Vasari, Tizian, Leonardo da Vinci. A onda Rafael sa svojim »stanzama« i »loggiama«! Rafael kojemu dadoše naziv »božanski«! A tek besmrtni Michelangelo!

I evo nas upravo u njegovoj Kapeli Sikstinskoj. Govorim »njegovoj«, jer iako su na njezinom ukrašivanju surađivali i drugi umjetnici, toliko je tu Michelangelova rada (i kakvog još rada!) da je s pravom možemo nazvati njegovom. Krov ove kapele (koja zapravo i nije kapela, nego prava crkva, jer je duga 40 metara) i stijena glavnog oltara isključivo je rad Michelangela. Tu je sadržana povijest svijeta od stvorenja čovjeka, zapravo od diobe svijetla i tmine, pak do posljednjeg suda. I sve je to iznešeno u takvoj snazi, smjelosti i grandioznosti, da čovjeka ujedno zanosi, zbunjuje i straši. Mi hodočasnici posjedali smo naokolo po klupama, u prostoru u kojem su nedavno pri izboru Pija XII. sjedali kardinali iz cijelog svijeta, i čisto se osjećamo sitni i slabi pored tolikog veličanstva. U tom prostoru suvereno dominira duh vjere, objave, vječnosti i umjetnosti.

Već je davno bilo prošao sat iza podne, kad smo mogli sjesti za objed u našim hotelima. Ali tu kao da nam je bilo samo tijelo, jer duh kao da se je iza jutrošnjih umjetničkih dojmova tek postepeno vraćao zbilji i životu . . .

Za poslije podne nije bio određen nikakav službeni program. Ostavljeno je bilo hodočasnicima da ga provedu prema svojoj volji. A to je bilo i dobro, jedno zato, što je bilo potrebito da se toliki svakovrsni dojmovi u našim dušama stalože i ostanu uvriježeni, a drugo zato, što su hodočasnici željeli da se slobodno i pojedinačno ili u malim skupinama sa rođacima i prijateljima prošeću malo rimskim ulicama, motre ljude i život toga jedinstvenog grada, a zatim konačno da zađu u koji dućan, da kupe kakvu ne samo vjersku nego i profanu uspomenu sebi ili svojima na domu.

16. VII.

VJERSKE DUŽNOSTI — S. MARIA SOPRA MINERVA — PANTEON — VILLA BORGHESE — PINCIO

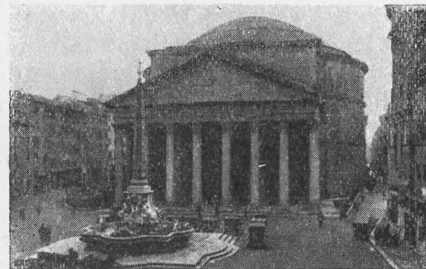
Nedjelja u Rimu! Ako se veselimo svakom danu, što ga provodimo ovdje, na osobiti se nekako način veselimo, što eto u njemu jednu nedjelju provodimo. Već ranim jutrom većina je hodočasnika pristupila na sv. Pričest u bližoj kapucinskoj crkvi, a u 8 sati je bila

Unutrašnjost dominikanske crkve »S. Maria sopra Minerva«

određena naša zajednička hodočasnička sv. Misa u glavnoj dominikanskoj crkvi u Rimu, »S. Maria sopra Minerva«. Tu je negda stajao hram poganske božice Minerve, a sada se eto tu diže u čast bl. Djevici najveća, dapače jedina velika crkva gotskoga stila u Rimu. A opet išlo je, da se upravo u ovoj crkvi danas u nedjelju sakupimo na zajedničku sv. Misu. Naše hodočašće je kruničarsko, dakle pod okri-

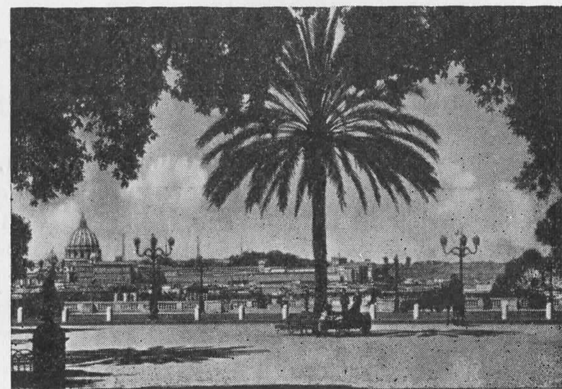
ljem Kraljice presv. Krunice, i vode ga dominikanci. A eto tu smo sada u dominikanskoj crkvi, posvećenoj Majci Božjoj, a u toj crkvi je opet i posebna kapela posvećena Kraljici presv. Krunice. Još nešto! U njoj leži tijelo sv. Katarine Sijenske, one koja je, iako slabo žensko biće, jedina bila toliko duhom jaka da je uzmogla papu po-

Panteon

vratiti iz avignonskog sužanjstva u Rim. Zato i jest ona uz sv. Petra pokroviteljica Rima. A nedavno ju je papa uz sv. Franju Asiškoga proglasio zaštitnicom Italije. A kao kruničarima mila nam je i zato što uz sv. Dominika, apostola presv. Krunice, vidimo redovito s njime naslikanu i sv. Katarinu Sijensku.

Na glavnom dakle oltaru služio je pjevanu sv. Misu glavni vođa

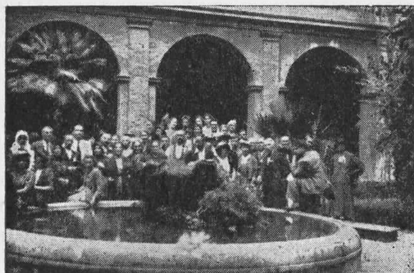

Pogled sa Pincia

hodočašća o. Frano Kovačević. Pod Misom smo pjevali hrvatske crkvene, ponajviše Marijanske pjesme, a pjevanje je pratio na harmonijumu naš »hodočasnički« orguljaš iz Slavonskog Broda, gosp. Luka Ćosić. I vjerojatno je to bilo prvi put u historiji te crkve, da su pod njezinim skladnim gotskim lukovima odjekivali zvukovi hrvatske pjesme. U tim zvukovima bila je naša žarka molitva za sreću hrvatskog naroda i za veličinu i slobodu Hrvatske.

U toj crkvi se nalazi također grob slikara blaženog Anđelika, čije smo slike jučer motrili u Vatikanu. Na fra Anđelikov grob svake godine dođu rimski slikari i polože vijenac. Siromašni i ponizni redovnik toliko je eto iza smrti uzvišen i slavljen!

Divili smo se u crkvi krasnom Michelangelovom Kristu. To je sigurno najumjetničkiji Kristov kip.

U dvorištu samostana »S. Maria sopra Minerva«

U sakristiji je monumentalna Berninijeva Madona. Iako još potpuno neizrađena djeluje snažno i maestozno.

U cvjetnom i ljupkom dvorištu samostana za uspomenu smo se skupno fotografirali.

Otišli smo zatim da tu u blizini posjetimo Panteon. Stari je to, do danas najbolje sačuvan poganski hram. Papa Bonifacije IV. posvetio ga je Majci Božjoj od mučenika. Danas je Panteon ujedno grobnica talijanske kraljevske porodice. U njemu su također grobovi nekojih umjetnika. Tako je tu grob slikara Rafaela.

Konačno smo se odvezli do Pincija, tog glavnog rimskog javnog perivoja, ukrašena mnogim spomenicima i poprsjima znamenitih ljudi. Do Pincia nalazi se čuvena Villa Borghese, danas Vila Umberto I. sa bogatom kolekcijom kipova i slika. Napose se tu ističu nekoji radovi Canove, Berninija, Coreggia i Tiziana.

Poslije podne je veća skupina hodočasnika posjetila Lateranske muzeje. Iako se ti muzeji ne mogu porediti s Vatikanskima, ipak je i u njima nagomilan golemi broj historijskog i umjetničkog blaga. Napose je interesantno i poučno posjetiti misijski muzej.

Oni hodočasnici, koji su već prije posjetili Lateranske muzeje, ili su ostavili, da to učine kasnije, iskoristili su ovo nedjeljno popodne za razne šetnje i izlete. Nekoji su zašli malo u interesantnu i bučnu nedjeljnu rimsku periferiju. Drugi su otišli do rimske luke Ostije, da se malo nagledaju mora ili okupaju, a neki su se konačno odvezli u romantičnu rimsku okolinu, napose u šumoviti i lijepi Frascati.

17. VII.

IZLET U NAPULJ I POMPEJ

Dok je jedan dio hodočasnika i dalje ostao u Rimu, da nastavi s razgledanjem toga grada, koji u sebi krije toliko toga, da bi trebalo uložiti ne nekoliko dana, nego nekoliko tjedana, da se sve to uzmogne bar donekle razgledati, dotle je većina današnji dan rezervi-

Hodočasnici ulaze u napuljsku katedralu »S. Germaro«

rala za izlet u bučni velegrad južne Italije, Napulj, i u glasovito kruničarsko svetište Pompej. Htjeli smo naime da i po tome naše hodočašće dobije još potpunije kruničarsko obilježje.

U 7 i pol jutrom nas pedesetak već se je smjestilo u krasne, skoro upravo luksuzne izletničke vagone trećeg razreda. U prvi mah nas se je bilo dosta manje prijavilo za ovaj izlet, ali budući je,

radi očekivanja papinske audijencije, koja je napokon fiksirana za srijedu prije podne, morao da bude i za skupinu od manje dana produžen boravak u Rimu, to su se ovom izletu kasnije pridružili i oni, koji u početku to nijesu namjeravali.

I naskoro je krenuo naš vlak u najboljem hodočasničko-izletničkom raspoloženju. Jurimo, da je divota!... Prolazimo ravnom Kampanijom, bez ikakvog stajanja, sve do Napulja. A putem nam se ukazuju razni gradovi i gradići ,ispunjeni zgodama i uspomenama iz

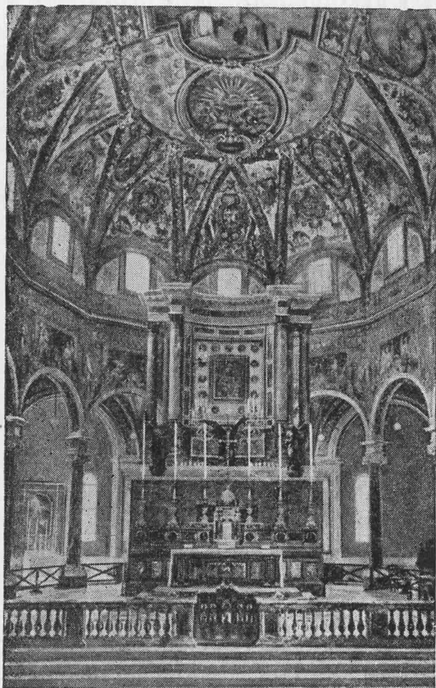
Razni pogledi na pompejsko Svetište presv. Krunice

daleke i bliže povijesti. Između ostaloga, kad smo ugledali more, ukazala nam se je Gaeta ... Komu da ona ne dozove u pamet stradanja pape-patnika Pija IX.?! ... Međutim to je sve prošlost! Papinstvo i talijanska država sada živu u idealnom prijateljstvu, od česa i za Crkvu i za državu trajno rode samo dobri plodovi.

Napokon, u nešto više od dva sata, eto nas u Napulju! Koja razlika od Rima! Dok je Rim nekako duboko otmjen, uglađen i fin, ovdje kraljuje vika i buka, da se čovjek snebiva. Ali u tome i jest

karakteristika Napulja. Po tome i jest Napulj jednistven grad na cijeloj kugli zemaljskoj, pak već zato zaslužuje doći u nj.

Dok smo čekali automobile, koji će nas odvesti u Pompej, u Svetište Kraljice presv. Krunice i na poganske ruševine, otišli smo u stolnu crkvu sv. Januara. Taj svetac, koga Napuljci u nekoj simpatičnoj familijarnosti nazivlju »San Gemaro« zapravo i jest jedan veliki dio samog Napulja. Crkva nije doista tako velika kao nekoje

Glavni oltar u Svetištu sa čudotvornom slikom Gospinom

rimske, ali je pobožnost prema svecu i ljubav prema gradu nakupila u nju golemo blago svake ruke.

Međutim, mi smo već bili gotovi s razgledanjem katedrale, ali ti blaženi autobusi još nijesu dolazili... A šta ćemo, u Napulju smo! Napokon su ipak stigli. I tako smo se tek oko podne mogli odvesti u Pompej.

Prvi cilj nam je bio pompejska bazilika presv. Krunice. Pa makar je bio već jedan sat poslije podne u obični dan, još se je služila svečana Misa, a u crkvi je bilo još mnogo svijeta. Dva dominikanca, vođe ovog izleta, izašli su tada da služe svete Mise, jedan na glavnom oltaru Majke Božje, a drugi na pokrajnom sv. Josipa.

Pod Misama je bilo pjevanje hrvatskih pjesama. One su nam izlazile žarko iz duše, eda Pompejska Djevica bude doista Majka i Kraljica svih nas, koji smo se tu nalazili, svih naših dragih na domu i cijele naše mile Hrvatske.

Još smo malo razgledali ovu divnu i nanovo proširenu baziliku, pogledali smo riznicu punu dragocjenih svakovrsnih darova, nakupovali se raznih svetih uspomena, a onda smo se odvezli do iskopina starog Pompeja.

Dok se oko Gospine bazilike podiže i razvija novi Pompej, sav zadahnut kršćanstvom i prožet tolikim modernim djelima karitativne i socijalne naravi, dotle ovdje vlada pustoš i šutnja. Iskapanja su doista na svijetlo iznijela tolike dokaze kulturnog i društvenog života toga vremena, ali te iskopine ujedno jasno kažu, kako je na niskom moralnom stepenu bio sav taj davni poganski svijet. To i jest teški uzrok njegove propasti...

Već su bila prošla tri sata, kad smo poslije povratka u Napulj mogli da sjednemo za objed. Ali je zato bilo sve u pravom južnjačkom štimungu!... Nijesu falili ni obligatni muzikanti sa pjevačima... A kad bi od nas primili bakšiš, postajahu još bučniji, još

Na pompejskim iskopinama

raspoloženiji. To vedro raspoloženje prelazilo je pomalo i na nas, ali mu se nijesmo mogli dugo prepuštati, jer je trebalo još malo pogledati život grada i njegovih šarolikih ulica, pak se odvesti i do vidikovca »San Martino«, odakle puca prekrasan pogled na grad. Vratismo se napokon u 7.30, iako još siti od skorog objeda, u gostionicu na večeru, a u 8.30 bili smo već na kolodvoru, da se vratimo u Rim.

Talijani kažu: »Vedi Napoli, e poi muori« — »Vidi Napulj, a onda umri«. I mi smo ga eto vidjeli. Doista to je grad koji po svom slikovitom položaju, i po svojem jedinstvenom gradskom životu ima u sebi nešto, što nijedan drugi grad nema. Zadovoljni smo dakle mnogo, da smo ga vidjeli. Ali ipak ne želimo još umrijeti... Želimo se naprotiv vratiti u Rim, a i u domovinu, pak da možemo pričati, kako je svuda lijepo, ali ipak u domovini najljepše.

18. VII.

KVIRINAL — ZAVOD »ANGELICUM« S UNIVERZOM — MONUMENTO NAZIONALE — CRKVA ARA COELI — RIMSKI FORUM MAMERTINSKA TAMNICA — SVETA SABINA

Izlet u Napulj prilično nas je umorio, te zato za prije podne nije bilo određeno nikakvo skupno posjećivanje. Tko je već htio, išao je nekamo sam ili u društvu s drugim po svojoj volji. Napose su se mnogi zabavili obilaženjem raznih trgovina, da pred sutrašnji odlazak iz Rima kupe još ponešto i ponesu za uspomenu svojima. Ako nam je dakle jutro tako proteklo bez programa, u toliko smo više morali

Kvirinalska palača — Kraljevski dvor

iskoristiti poslije podne, da tako pogledamo ono najvažnije, što nam je još ostajalo. Svi se skoro ti spomenici nalaze u samom središtu Rima, pak smo tako mogli da ih u ugodnoj šetnji obiđemo.

Uputili smo se najprije prema Kvirinalu. To je krasna palača mirnih renesanskih crta. Sagradio ju je papa Grgur XII. god. 1574. U njoj su pape ljeti stanovale, jer je u Vatikanu bilo presparno. Tako je to išlo sve do god. 1870., kad je Svetoj Stolici bio oduzet Rim. Od tada je to kraljevska palača. Palaču smo mogli samo iz vana motriti, jer za unutrašnji pregled treba naročita dozvola, koja se

dosta teško dobiva, a mi opet i tako nijesmo imali toliko vremena, da umjetničko blago, koje u toj palači leži, detaljnije razgledamo.

Nedaleko od Kvirinala je dominikanski internacionalni zavod »Angelicum« s istoimenom univerzom. Uz univerzu »Gregorianu«, kojom upravljaju isusovci, »Angelicum« je najveća papinska visoka škola u Rimu. U njoj je svoje nauke završilo i više hrvatskih dominikanaca, a i drugi neki hrvatski svećenici. Tako je tu završio svoje nauke i položio s najodličnijim uspjehom doktorski ispit prerano umrli, anđeoski i nezaboravni Zvonko Benzija, svećenik senjske biskupije, o kojemu je u nakladi »Istina« izašao krasan životopis.

Na stubištu k crkvi i dominikanskoj univerzi »Angelicum«

Kad smo pogledali školske prostorije, napose golemu »aulu magnu«, otišli smo u zavodsku crkvu posvećenu sv. Dominiku i Sikstu. U crkvi ima više vrijednih umjetnina ,napose dragocjeni tabernakul. Na stubištu crkve bilo je skupno slikanje.

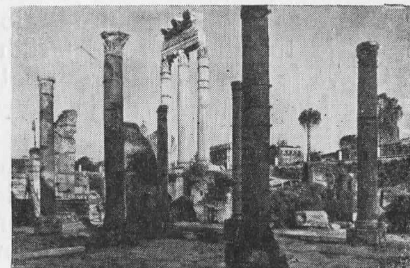
Spomenik Viktoru Emanuelu II., koga Talijani zovu također nacionalnim spomenikom; prava je apoteoza talijanske nezavisnosti i državnog ujedinjenja. Na tom spomeniku, ili bolje brdu spomenikâ, koji je podignut pred nekih pedeset godina, surađivali su svi tadašnji najglasovitiji talijanski kipari. Tu je danas također grob talijanskog neznanog junaka. Popeli smo se do najviše galerije spomenika, otkuda se uživa slikovit pogled na Rim.

Velika franjevačka crkva Ara Coeli nema u vanjštini ništa osobito. Ali je zato njezina nutrina puna znamenitosti, moći, grobova velikih ljudi i krasnih afreska. Tu je i čuveni »Bambino«. Nama Hrvatima ta je crkva napose mila i za to, što je tu grob posljednje bosanske kraljice Katarine.

Pogled sa Trajanova Foruma prema »Monumento Nazionale«

Središte starog rimskog društvenog i građanskog života bio je njihov Forum. Danas su to većinom ruševine. No te ruševine mnogo govore. Govore napose o istančanom smislu za umjetnosti i udobnost kod starih Rimljana.

Rimski forum

Tko pozna život ili je čitao koji roman o sv. Petru, zna također za Mamertinsku tamnicu. Ledena je to i jeziva jama, u kojoj je sv. Petar morao da trpi za svoga Učitelja. Gledali smo i s pobožnošću cjelivali uspomene na tamošnja stradanja Prvaka Apostolskog.

S posjetom dominikanske bazilike sv. Sabine završena su naša skupna rimska razgledanja. Sutra je naime audijencija kod Svetog Oca, a onda odlazak.

I doista smo sretni, što smo upravo s tom crkvom završili.

U ljetnom sutonu okupljeni smo na trgu pred bazilikom... Dolje još buči veliki grad, a ovdje na brdu Aventinu tako je intimno i tiho...

Sveta Sabina

Kad smo ušli u baziliku, zaokupila nas je neka mistička atmosfera. Kroz alabastrene prozore blago je prodiralo posljednje danje svijetlo... A misao, da je to jedna od najstarijih rimskih crkava, pojačavala je dojam. Crkva je naime građena u petom vijeku. Veliki uklesani natpis na dnu crkve spominje, da ju je gradio »Petrus Illyricus«. Dakle čovjek s naših strana.

Iza razgledanja crkve obavismo našu posljednju skupnu kruničarsku pobožnost. Na oltaru Kraljice presv. Krunice, pred krasnom Sassoferratovom slikom, koje se kopija nalazi u dominikanskoj crkvi u Maksimiru u Zagrebu, molili smo Krunicu. A zatim je bio blagoslov sa Presvetim .Hrvatski »Divnoj dakle«, praćen na milozvučnim orguljama toplo je odjekivao pod starim lukovima crkve. A na koncu još

se je zvučnije orila pjesma »Rajska Djevo, Kraljice Hrvata!« U zvucima tih pjesama bila je naša hrvatska i kruničarska zahvalnost za sve milosti, koje su nam Bog i Majka Božja udijelili na ovom našem hodočašću, koje se eto neosjetno primiče svome kraju.

U samostanu do crkve je sijelo Vrhovne Uprave dominikanskog Reda. Tu boravi dominikanski general. On je međutim bio na ferijama, pak su dominikanci, vođe hodočašća posjetili njegovog zamjenika o. Garde-a i prokuratora Reda o. Caterinija, koji su bili radosni, što su eto hrvatski kruničari svoje posjećivanje rimskih spomenika završili sa sv. Sabinom.

Također smo posjetili u samostanu sobu sv. Dominka, kasnije pretvorenu u kapelu, gdje je taj veliki apostol i širitelj presv. Krunice boravio za vrijeme svoga boravka u Rimu. Tu je također soba-kapela pape Pia V. dominikanca, posljednjeg pape, koji je proglašen svecem. Na jednom i drugom mjestu smo se kratko pomolili.

19. VII.

AUDIJENCIJA KOD SVETOG OCA PIJA XII.

Napokon je evo svanuo dan, koji tako dugo i nestrpljivo očekujemo! Dan, u kojemu će se ostvariti glavni i središnji cilj ovog našeg rimskog hodočašća. Vidjeti Svetog Oca! Vidjeti Kristova Namjesnika! Vidjeti ga i čuti njegovu očinsku riječ, a dati mu opet dokaza naše hrvatske i kruničarske ljubavi i odanosti, to je bilo ono, što je dalo prvi poticaj za ovo hodočašće. A sada nam se eto taj cilj ostvaruje... Prebrođene su sve poteškoće, doprinesene su velikodušno sa strane hodočasnika mnoge žrtve, da možemo ovako u punom broju stupiti pred Kristova Namjesnika, i eto sad domala će nam se snovi ispuniti, želje će nam se utišati.

To su bila čuvstva, koja nam ispuniše srca, kad se jutros dadosmo na spremanje za polazak u Vatikan na audijenciju.

U 9 sati smo skupa sa tri hiljade drugih talijanskih i inostranih hodočasnika bili pred glavnim ulazom u Vatikan. I polako smo se penjali maestoznim Berninijevim stubištem prema dvorani »Delle Benedizioni«. Duga je to i bogato dekorirana dvorana nad samim atriumom bazilike sv. Petra. Redatelji vješto i prijazno određuju svakoj skupini njezino mjesto. Znatiželjni smo, kamo će s nama... A uto eto pristupa nam jedan gospodin od papinske plemićke garde i vodi nas na klupe visoko prema samom papinom prijestolju. Ispred nas su bili samo nekoji svećenici i časne sestre iz Francuske, a do njih odmah mi! Već ta pažnja prema našem hodočašću ulila je u naša srca vrlo divno raspoloženje. Glavni pak vođa hodočašća o. Kovačević s drom Mađarcem bio je skupa s nekojim biskupima do samog papinog prijestolja.

Međutim, dok se je sav taj svijet smjestio, htjelo se je prilično vremena. U međuvremenu je velika i ukusno uniformirana skupina djece nagrađene u vjeronauku iz cijele Italije pjevala razne latinske motete i talijanske pjesme. A nda je došao red na nas. Pjesme »Do

nebesa«, »Hoćemo Boga«, »Zdravo Djevo« radosno su nam iz grudiju izlazile u tom svečanom času. A drugi hodočasnici su s osobitom simpatijom pratili naše pjevanje. Vidjelo se je, da smo svima postalli predmetom pažnje, kad su doznali tko smo i otkuda smo.

Najednom se dvoranom prolomi urnebes pljeska, klicanja, oduševljenja. Nošen na pozlaćenoj nosiljci, sav u bjelini, blagoslivljajući desno i lijevo, ukazao nam se je na dnu dvorane lik Kristova Namjesnika... I štogod je, nošen kroz sredinu dvorane, dolazio bliže nama Hrvatima, to je naše oduševljenje postajalo jače. Kad je pak

Hodočasnici iza audijencije kod Svetog Oca u dvorištu sv. Damaza

prolazio mimo nas, dali smo još više oduška našem čuvstvu! A Sveti Otac tako nam se je ljubezno smiješio i blagoslivljao nas...

Uzišavši na prijestolje, počeo je papa da govori na talijanskom i francuskom jeziku pesobno svakoj skupini. Skoro je jedan sat već govorio tako mudro, tako neusiljeno, da je bilo divota slušati ga. A zanos njegovog govora kao da je samo rastao, samo se dizao. I papa kao da je htio baš nama govoriti na posljednjem mjestu zato, da tako uzmogne još jače istaknuti veselje, koje osjeća što u tako svečanoj audijenciji ima jednu skupinu Hrvata, onog naime naroda, koji

je svoju vjernost Svetoj Stolici kroz vjekove tako glasno posvjedočavao. Poslije nego je dakle govorio svim drugim skupinama, napravio je malu stanku. A tada odjednom začujemo hrvatske riječi: »Hvaljen Isus i Marija!« Razumljivo je, da nas je ta hrvatska riječ iz ustiju Kristova Namjesnika upravo elektrizirala. I tek što su se naše aklamacije malo stišale, opet začusmo jasno i glasno hrvatski: »Živjeli naši dragi Hrvati!« Tada nas je već zahvatio pravi val oduševljenja. Htjelo se je sada nekoliko vremena, dok smo se uspjeli primiriti. I cijele tri hiljade učesnika ove audijencije stadoše se još većim interesom prema nama obraćati. Mi smo tako doista bili postali centar pažnje.

A tada nam je Sveti Otac nastavio da govori njemački. Govorio je na njemačkom jeziku zato, što je bio upozoren, da samo jedan manji dio razumije talijanski, a da velika većina zna njemački. Taj njegov govor u hrvatskom prijevodu glasio je ovako:

»Vrlo Nas veseli, što možemo pozdraviti skupinu hrvatskih hodočasnika, koji su došli u Naš dom, vođeni od velezaslužnih otaca dominikanaca. Vi, predragi sinovi, na osobiti način ljubite pobožnost, službu i nasljedovanje Kraljice presv. Krunice. Mi vas zato bodrimo da budete katolici jake vjere, sveti i usko povezani uz Isusa po Mariji. Katolik nutarnjeg života, što živi u savršenom skladu sa svojom vjerom, jest najjači, a konačno i najtvrđi štit, koji može da posluži katoličkoj Crkvi u vjerskim borbama naših dana. Stoga vi, dobra Naša djeco, morate pod vodstvom i pod moćnom zaštitom Majke Božje raditi, moliti i pregarati se za prava, za unutarnji napredak i za prosvjetni utjecaj katoličke vjere u hrabrom hrvatskom narodu i u cijeloj vašoj domovini.

Za jamstvo tih pobjeda podjeljujemo vama i svima vašim dragima, a nadasve dječici vaših obitelji, srdačni Apostolski Blagoslov.«

Kad je s govorom bio gotov i kad nas je na koncu još jednom hrvatski pozdravio, mi smo i opet dali glasnog oduška našim radosnim čuvstvima. Prije odlaska pozdravio se je s biskupima i vođama pojedinih skupina, a onda se je, sada pješke, okružen od svojih ceremoniara, stražara, Švajcaraca te plemićke garde uputio niz dvoranu prema izlazu. Sada je međutim uslijedio možda najinteresantniji prizor. Kad se je naime približavao nama, svi smo htjeli da mu poljubimo posvećenu desnicu. Njegova nam je pratnja neko vrijeme branila pristup k njemu, ali kad je vidjela da Sveti Otac našoj skupini poklanja naročitu pažnju, bila je i ona onemogućena. Sveti se Otac odjednom našao okružen samim Hrvatima. Sa pojedincima je izmijenio

po koju riječ, puštao obje ruke da mu ih cjelivamo, blago nas motrio te se i on skupa s nama radovao našoj radosti.

A onda je uz aklamacije cijele dvorane odmicao sve dalje, dok nam se nije konačno izgubio iz očiju...

Kad smo izlazili iz Vatikana, duše su nam bile pune zadovoljstva, a srca, iako još pod utjecajem svježeg ushita, puna smirenja. Glavni naime cilj našeg hodočasničkog puta bio je postignut, središnja točka našeg rimskog boravka bila je izvršena. A sretni smo bili i za to, što je uspjeh te točke našeg putovanja uistinu bio i najbolji.

Straža na ulazu u Vatikan

RASTANAK S RIMOM

I sad se je trebalo rastajati. Reći naime zbogom Rimu i svemu onome u njemu, što je za vrijeme našeg boravka bilo predmetom tako dubokih, tako slatkih i dragih doživljaja i dojmova. Jedna će skupina na put večeras, pak će se malo zaustaviti i obaviti pobožnost u Padovi na grobu sv. Antuna, zaletjeti se zatim malo u Veneciju,

Mostovi na Tiberu — lijevo Anđeoska tvrđava

da pogledaju taj interesantni grad, slavan sa svoje moćne i velike prošlosti, ali i vječno zanimljiv radi svoje trajne magične ljepote. Oni će već sutra uvečer biti u Zagrebu, i razići će se onda svojim domovima noseći u dušama vedre dojmove, s kojima će im i u mnogim mutnim i hladnim danima biti tako svijetlo i toplo . . .

Nas međutim pedesetak od druge skupine mora već ranije na put. U Zagrebu ćemo biti tek u subotu jutrom, a usto nam je još u programu zaustaviti se po jedan dan u Firenzi i Veneciji te nekoliko sati u Bologni.

Na vrijeme smo dakle biti gotovi sa objedom, jer je vlak polazio već u 13.15. Do toga smo vremena bili svi već smješteni u našem vagonu. Još dakle malo, i polazimo . . .

Svaki rastanak ima u sebi nešto sjetno i bolno, a ovaj naš nadasve . . . Rim je naime polako, od dana do dana, postajao sve više naš dragi prijatelj, koji nas je svagdano obasipao s toliko svoje ljubavi i radosti. Kad je dakle vlak počeo da se kreće, mi smo tom nezaboravnom gradu upravljali naš pozdrav na rastanku. Dok je pozdrav pri dolasku zvonio veseljem, u ovom je bilo nešto tako tužno i plačno . . .

Zbogom dakle Rime! Zbogom grade, koji kao ni jedan drugi ostavljaš u našem životu zacrtanu jednu tako značajnu i duboku brazdu . . . Hvala ti za toliku dobrotu! Hvala za sve nezaboravne časove! Na dolasku smo te pozdravljali gradom i kraljeva, i careva, i Kristovih Namjesnika, gradom slavne prošlosti, velike i sadašnjice i budućnosti. Ali ti si još više! Ti si uistinu grad vječnosti. Vječno zato kraljuj u kraljevstvu Kristovu!

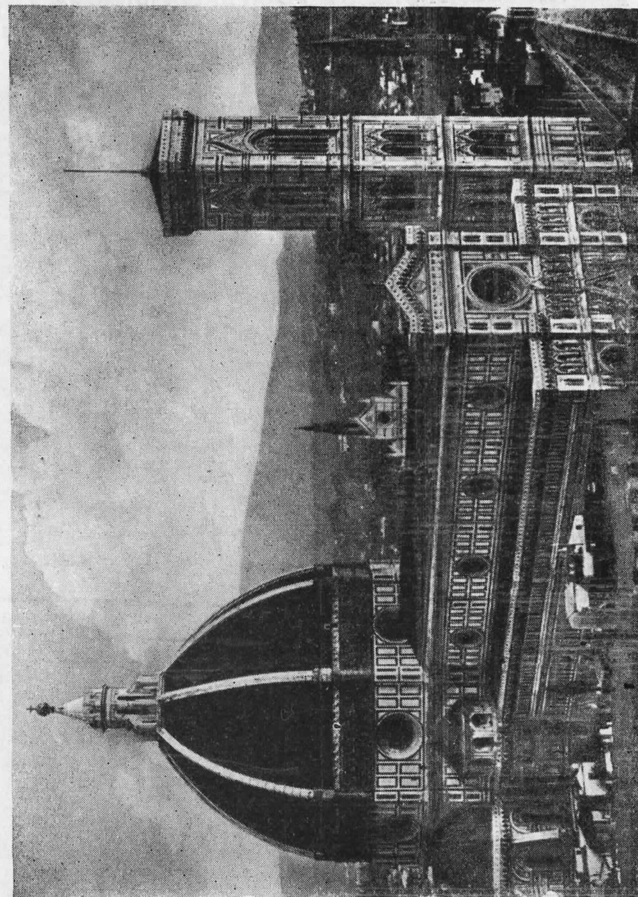
U »CVJETNOJ« FIRENCI

Bilo je već kasno po podne, kad smo se iskrcali na modernom i blistavom nedavno dovršenom kolodvoru u Firenci. Ovaj grad vuče svoje ime od cvijeta. I doista cijela Firenca djeluje ko nekakva ubava cvjetna vizija. Prošlost i sadašnjost tu se združiše, da nas zadahnu čudesnim mirisom ljepote, prirode, umjetnosti. Iza ujedinjenja Italije Firenca je neko vrijeme bila njezin glavni grad, a i doista Talijanima kao narodu više je dala Firenca nego i sam Rim. Ona je kolijevka i Dantea i Petrarke i Boccaccia; i fra Anđelika i Savonarole; i Machiavellija i Medicejaca; i Guelfa i Ghibelina, i uopće svega onog bistrog i mutnog, od česa se je slio glavni dio velike povijesti talijanskoga naroda.

Požurismo se odmah da posjetimo stolnu crkvu, S. Maria del Fiore. Firenca ima u grbu liljan, a po njem je nazvala i svoju katedralu. Crkva je veoma velika, jedna od najvećih na svijetu, duga do 170 m. U nutrinji nema baš izvanrednih znamenitosti, ali je zato kao građevina nešto neobično. Nad njom se napose gordo ističe genijalno djelo Bruneleschija, golema ali skladna kupola, kojoj se je i sam Micheangelo oduševljeno divio. Portal crkve sav se prelijeva u raznobojnom mramoru. Jednako i krasan Giottov zvonik. Na trgu je također mramorom raskošno iskićena krstionica.

Firenca nosi na sebi tako snažno istaknut umjetnički biljeg. Cio taj grad djeluje kao jedan golemi umjetnički muzej. I doista ovdje su ostavili dokaze svoje genijalnosti najstariji i najveći umjetnici. Nadasve sam Michelangelo! Ta Firenca je njegov zavičaj! I dok nas u Rimu pri njegovim djelima nekako osvaja zanos inspiracije, ovdje kao da nas grije toplota njegovog umjetničkog srca.

Vrijeme do večere upotrebismo u ugodnoj šetnji po ovom lijepom i prema Rimu nekako tihom gradu. Prolazili smo slikovitim drevnim mostom (Ponte vecchio) preko rijeke Arno. Govori se, da je tu prvi put Dante sreo svoju Beatricu, koju je ovjekovječio u svojoj nedostižnoj »Božanstvenoj komediji«. Prolazili smo nadalje starim uli-

Stolna crkva u Firenci — Straga crkva S. Croce

cama i uličicama, koje su nam svojim nazivima, kućama i palačama tako živo dozivale u pamet jednu veliku prošlost. Usput smo svratili i u koju trgovinu, da kupimo po koju uspomenu. Firenca je daleko čuvena sa svojih neobično lijepih i originalnih predmeta izrađenih iz slame. Naravno da su napose naše hodočasnice mnogošta nakupovale. Prispjevši u pansion »Castri« na trg »Dell'Indipendenza« s apetitom smo posjedali k stolovima, da okrijeljeni, a kasnije naspavani, možemo završiti razgledavanje Firence.

20. VII.

PANORAMA SA »PIAZZALE DEL MICHELANGELO« — S. MARCO — S. CROCE — GALLERIA UFFIZI — PALAZZO PITTI

Prva točka današnjeg programa bila je vožnja tramvajem do uzvisine nad Firencom, gdje je izgrađen trg, kojemu je dan naziv po najvećem možda slikaru i kiparu svih vjekova. Sa »Piazzale Michelangelo« puca jedinstven pogled. Napose za nas koji nijesmo imali vremena da Firencu detaljnije pogledamo. A sada eto jednim jedinim i nezaboravnim pogledom grlimo cijelu Firencu! Pod nama tiho teče proslavljeni Arno. Nadalje Bruneleschijeva kupola, Giottov kampanile, toranj na »Palazzo vecchio« tvore pojedinosti ovog prizora, koji kao da je tek mašta slikareva mogla da dade. I sve to u ovom ljetnom jutru uvijeno u koprenu plavičaste maglice ... A dalje u okolici Firence bijele se varoši i varošice sa svojim crkvama i dvorcima. Tu je i fra Anđelkov zavičaj Fiesole, koji je slikarskom geniju toga poniznog redovnika utisnuo mnogi svoj nesumnjivi pečat.

Za dalje razgledanje Firence podijelismo se na manje skupine. Netko je najvolio da ide u dominikanski samostan San Marco, u kojem je fra Anđeliko mnoge sobe iskitio svojim besmrtnim kistom. Tu se čuvaju i razne uspomene na gordog branitelja prava i čudoređa, Jeronima Savonarolu. Drugi su opet otišli do crkve Santa Croce. Tu su grobnice zanemenitih Talijana, kao Michelangela, Machiavellija i drugih. Pravi talijanski Panteon. Danteu je tu samo spomenik, dok njegovo tijelo počiva u Raveni, gdje je u progonstvu umro. Firenca je htjela kasnije da tijelo tog slavnog svog prognanika dobije natrag, ali Ravenjani ljubomorno čuvaju toliko blago. Ravena je dala zaklon živom Danteu, pak zašto da ga i mrtva nema? Neki su se konačno razišli po muzejima, napose u »Galleria degli Uffizi« i »Palazzo Pitti«. Obje te zbirke po umjetninama idu među prve na svijetu.

U »UČENOJ« BOLOGNI — GRAD SV. DOMINIKA I SV. PETRONIJA

Iza dva sata udobne vožnje bili smo već u Bologni. Ovo poslije podne, koliko nam ovdje ostaje još na raspolaganju, bit će nam dovoljno da pogledamo ono najznatnije. Prvi cilj našeg ovdašnjeg boravka bio je grob i crkva sv. Dominika. Ta mi smo učesnici kruničarskog hodočašća! A osnutak presv. Krunice nedjeljiv je od svijetlog lika velikog sredovječnog apostola, sv. Dominika.

Bili smo sretni, da smo se tu namjerili na odličnog poznavaoca bazilike i cijele Bologne, dominikanca oca Alfonsija. Taj učeni, ljubežljivi i žustri starac, sa mnogo znanja i topline tumačio nam je svaki detalj na divnom mauzoleju. Pomolivši se dakako najprije na grobu utemeljitelja dominikanskog Reda, divili smo se toj pravoj pjesmi u mramoru, pri kojoj, uz najveći dio Nikole po toj divnoj grobnici prozvanog »Dell, Arca« također je svoj dio doprinio genij Michelangelov.

Ljubezni o. Alfonsi bio nam je također tumač u crkvi sv. Petronija. Golema je to crkva, a kažu da je tek jedan dio onoga, što je ona imala biti! . . . Blažena vremena, kad su se te male negdašnje republike i slobodni gradovi toliko natjecali na polju umjetnosti i svake kulture! . . .

Još smo dospjeli do pogledamo koju bolonjsku znamenitost, kao napose staru univerzu, do nje krasnu »bugarsku« kapelu Majke Božje, a onda smo preko karakterističnih bolonjskih natkrivenih ulica stigli na kolodvor, da iza sedam sati navečer otputujemo prema zadnjoj točki našeg boravka u Italiji, prema »kraljici Jadranskoga mora«, negda slavnoj, a uvijek čarobnoj Veneciji.

Bologna spontano dozivlje kulturnom čovjeku sjećanje na njeno negdašnje veliko znanstveno značenje. Zato je ona i dobila častan atribut »učena«. I dok to ona znači za cijelu naučnu Evropu, to u još jačem smislu vrijedi za naš hrvatski narod! U Bologni su naime postigli svoju visoku naobrazbu mnogi stari hrvatski učenjaci i književnici.

Grob sv. Dominika u Bologni

VENECIJA GRAD DUŽDEVA — PAROBRODIĆEM KROZ CANAL GRANDE NA TRG SV. MARKA

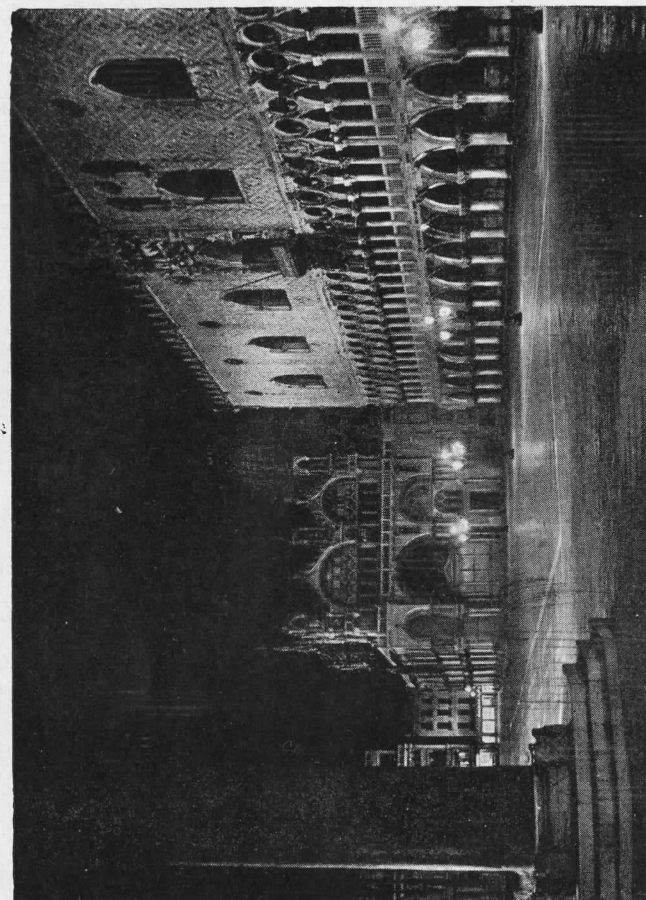
Bilo je devet sati u večer, kad smo stigli u Veneciju. To je vrijeme, kad obično Venecija gori u raskošnoj večernjoj rasvjeti. I nas je doista ona dočekala u magičnom svom sanjarskom svijetlu, ali ono je bilo malo zasjenjeno oblacima, koji su se gomilali već tada nad nemirnom

U Veneciji među golubovima

Evropom. I taj krasni grad, čitav jedan muzej krasota, morao je da se ogleda u vježbama noćnog zamračivanja, kako bi pred Molohom rata bili donekle bar sačuvani graditeljski i umjetnički spomenici, koje su tu podizali i gomilali prošli vijekovi slave, veličine i bogatstva.

Odsjedavši u hotelima »Adua« i »Santa Lucia« bili smo brzo gotovi s večerom. Žurilo nam se, da razgledamo malo raskošnu Veneciju u noći. Parobrodićem smo stigli kroz »Canal Grande« na trg

Trg sv. Marka sa stolnom crkvom i Duždevom palačom u noći

sv. Marka, i iskrcasmo se upravo na obali »Degli Schiavoni«. Pod tim se imenom razumijevaju Hrvati, kojima je i slavna i tužna povijest tako isprepletena sa poviješću Venecije.

Trg sv. Marka drže najljepšim trgom na svijetu. A doista taj trg sa crkvom sv. Marka i njezinim zvonikom, sa Duždevom Palačom te sa dugim i otmjenim lukovima i trijemovima prokuratorskih stanova tvore prizor, kakav može samo Venecija da pruži. Ako je čitava Venecija nekakva kamena i mramorna pjesma, taj je trg najzanosnija i najzvučnija strofa u toj pjesmi.

21. VII.

KATEDRALA — DUŽDEVA PALAČA — PONTE DEI SOSPIRI — TAMNICE — IL CAMPANILE — LIDO — CRKVA »DEI FRARI« — S. GIOVANNI E PAOLO

Jutrom smo nastavili s razgledavanjem Venecije. Najprije smo se odvezli motornom lađom prema crkvi sv. Marka. Sami mozaici! Čitave plohe katedrale njima su pokrivene. U crkvi su se upravo služile svečane zadučnice za nekog čuvenog Venecijanca, koji je

Gondole u Veneciji prema otočiću S. Giorgio

odredio da se tog dana za njega uvijek služi 300 sv. Misa. I to se dakako vrši. Kad smo mi bili u crkvi, pjevala se je upravo svečana sv. Misa s velikim pjevačkim zborom i orkestrom.

Posjetismo zatim Duždevu Palaču. U njoj kao da je sintetizirana sva povijest Venecije. Prolazeći od dvorane do dvorane u duši nam se redaju svakojaka čuvstva. Prošli smo preko »Ponte dei sospiri« . . .

Pa kroz čuvene mletačke tamnice ... A i kako da se čovjeku, koji je dospio do tog mjesta vlažne i memljive grozote, iz dubine duše ne otkine bolni i prodorni uzdah! ...

Dizalom smo uzišli na zvonik sv. Marka. Što je u Rimu kupola sv. Petra, u Firenzi »Piazzale del Michelangelo«, to je u Veneciji zvonik sv. Marka. Panorama, koja se ne zaboravlja ... Satima bismo tu bili uživali, ali je već bilo vrijeme objedu i mi smo morali ići.

Poslije objeda svatko je u skupinama išao, kamo je htio. Nekoji se odvezoše na Lido, da se okupaju u Jadranu, koji plače ujedno i mletačke i naše hrvatske obale. Drugi se dadosmo na razgledanje nekojih znamenitosti i crkava. Napose konveutalske crkve »Dei Frari« i dominikanske crkve San Giovanni e Paolo. U prvoj se nalazi glasovita Tizianova slika Uznesenje Gospino. Tizian uostalom uz Tintoretta i Veronesa pravi najslavniji trolist venecijanskog slikarstva. U crkvi pak dominikanskoj nalaze se raskošne grobnice najglasovitijih mletačkih duždeva. Što je u Firenci crkva Santa Croce, to je u Veneciji ova crkva.

Razgledašvi još koju znamenitost, napose zanimivu tvornicu i prodavaonicu stakla (il vetro di Murano) i ne mogavši odoljeti željama, da ne kupimo po koji predmet od tih pravih priča i basna u staklu, stigosmo napokon k večeri. To je bila naša posljednja večera, a onda posljednja noć u Italiji.

I naskoro nas je vlak vodio preko novog dugog nasipa, koji vezuje Veneciju s kopnom. S nekom nostalgijom u duši stajali smo na vagonskim prozorima i gledali u tihu, toplu i zvjezdanu ljetnu noć ...

Odlazeći prema Trstu hodočasnici se većinom spremiše na počinak. Mnogi će u slatkom snu preći ne samo put do Trsta nego i samu državnu granicu. Mi drugi se sastasmo oko ponoći u Trstu s glavnim vođom hodočašća o. Kovačevićem, koji je prvu skupinu hodočasnika ispratio do Ljubljane, da ih dalje do Zagreba povjeri o. Luji Matijaci, a on je došao nama ostalima ususret natrag do Trsta. U odsutnosti o. Kovačevića drugu su skupinu na povratku od Rima do Trsta vodili o. Stjepan Lebedina i o. Serafin Lupi.

22. VII.

PREMA DOMU . . .

U ranim noćnim satovima obavismo bez poteškoća putničke i carinske formalnosti pri prelazu državnih granica, a kad smo se bar donekle ispavani jutrom budili, stizali smo već u Ljubljanu. Nakon kraćeg zadržavanja vlaka u tom kulturnom i gospodarskom centru Slovenije, vozili smo se eto sada dalje u našu dragu Hrvatsku, u naš bijeli Zagreb ...

A srca nam sada započeše brže kucati ... Bližili smo se eto domovini. O kako nam je ona sada postajala slađa, kako draža! »Domovina kakva bila rođenom je sinu mila« — pjevao je naš pjesnik. A i mi smo sada eto tako živo osjetili istinitost tih riječi. Vraćali smo se doista iz jedne Bogom obdarene zemlje. Dolazili smo iz Vječnog Rima i iz ostalih kulturnih i umjetničkih centara, ispunjeni visokim dojmovima, koji nam iz duša ne će iščeznuti. Ali sa svim tim ljubav prema našoj maloj zemlji nije nam ni najmanje oslabila. Čak smo bili uvjereni, da je u kulturi Evrope i naš mali narod dostojno ispunio svoju misiju. Bili smo naime kroz vjekove na mrtvoj straži, u borbi čuvajući kulturu zapada, da ju ne uništi najezda sa istoka. Zato smo i ponosni, što u svim tim viđenim ljepotama ima i direktno i indirektno naše zasluge.

Ali uz dušu ispunjenu tolikim osjećajima i uspomenama nosimo iz ovog našeg hodočašća također jednu veliku pouku za život. Pouku, da je jedino pravo veličanstvo na zemlji, veličanstvo duha. O tome smo se živo uvjeravali na svakom koraku ovih naših desetdnevnih obilaženja i promatranja. Ali to uvjerenje sazrijevalo je najbolje na historijskom tlu samoga Rima. Kroz srušene stupove i kroz slomljene lukove, kroz velike ostatke i kroz uništenu slavu, kao što takodjer kroz sve ono, što je od cijele te prošlosti do danas ostalo i što još gordo traje, grmi glas o prvenstvu i o jedinom veličanstvu duha. A taj glas, to je glas kršćanski. To je onaj životvorni dah, po kojemu je Rim

vječan. Pak i onda, kad u strahoti neke katastrofe i od cijelog tog današnjeg kršćanskog rimskog vanjskog sjaja ne bi ostalo doslovno ni kamena na kamenu, kad bi sva ta kršćanska zemaljska veličina nestala u vihoru pustošenja, i tada bi glas te pouke bio jednako snažan, jednako istinit i jednako vječan. To je eto ta naša dragocjena rimska i hodočasnička pouka.

Međutim išli smo ususret Zagrebu sve više. Jurili smo mimo samoborskih bregova, u daljini smo gledali Zagorje, a napokon nas je pozdravila Zagrebačka gora.

Zato je i postajalo u vagonu sve življe. A s tom živosti bila je združena i tuga rastajanja. U ovih naime desetak dana zajedničkog života vezala nas je slatka veza jednih ideala, složnih osjećaja i identičnih pogleda. Sve je to bilo tako lijepo, tako milo! A one male teškoće i neugodnosti, koje ima svako putovanje, pak ih je dosljedno imalo i naše, nastojali smo si olakšati zajedničkim razumijevanjem i pomaganjem. Zato nam je eto i bio težak rastanak. No u srcima sviju gorjela je tiha želja, da nas se opet što više nađe skupa na ovakvom ili nekom sličnom hodočašću . . .

Ali eto, Zagreb je već tu! Spremamo se za izlazak i međusobno srdačno pozdravljamo na rastanku. Međutim nas na kolodvoru očekuju znanci i prijatelji, sretni i oni, da se tako zdravi i zadovoljni povratismo. I doista, Bog i Majka Božja, Kraljica presv. Krunice, trajno su nas svojom pomoći i zaštitom krijepili na tako dugom putu. Zato za ovo tako uspjelo hodočašće neka je njima u prvom redu hvala!